

Mechelen: Kardinaal Mercier's ontvangstkamer tot ambulance ingericht.

« Moeder, moeder, 'k stik van dorst! »

Hij ijlde en sloeg het glas weg, dat een op-
passer hem toereikte.

Het was nu morgen geworden en, wie kon,
ontsnapte uit den vreeselijken kelder.

Een soldaat, door heete koorts opgejaagd,
sprong bijna naakt uit zijn bed, zwijmelde tie-
rend door de zaal en liet zich met een woesten
kreet op den zieke (den opsteller van het dag-
boek) neervallen en blies er den laatsten adem
uit. Het scheen mij een eeuw toe alvorens op
mijn angstkreten twee ziekendieners toesnel-
den, om het lijk weg te halen, waaronder ik begraven lag.

Om 8 uur, dien Vrijdag 28ⁿ Augustus, begon
het derde bombardement. 't Was vreeselijk. Er
werd veel verwoest. De beschieting duurde tot
11 uur, maar werd om 2 uur hernomen en hield
dan aan tot 5 uur.

's Zaterdags morgens dolf men een grooten
put in den hof van het gasthuis en begroef men
dertig lijken, zonder kist, in een laken gewik-
keld en wat kalk er over. Een priester las de
laatste gebeden. Toeschouwers knielden in het
gras.

Nog altijd kwamen er vluchtelingen, ook van
den buiten, want men beschouwde het gasthuis,
met zijn roode kruisvlag, als een veilig oord. De
mensen zaten op hun pakken in de gang. Ver-
der was er immers geen plaats meer, en in de
zalen speelden zich vreeselijke tooneelen af on-
der zwaargewonde en stervende soldaten.

Eindelijk voerde men vele zieken en gebrek-
kigen in allerlei karren en wagens weg. Gezôn-
den volgden te voet. De stad stroomde zoo goed
als leeg.

Dokter Mutsaers en de leerling-dokter Go-
denne toonden zich helden van zelfopoffering.

« Men zag ze overal », lezen we in boven-
bedoeld dagboek, « waar ellende te lenigen was.
Hier de hand afzetten van een vrouw, door een
scherf gekwetst; daar het been van een boer
van Hofstade, in een mestput getroffen.

Zij zaten geknield bij afzichtelijke zieken; zij
hielpen gekwetsten aandragen; zij hebben doo-
den begraven; zij waren onvermoeibaar, even
behulpzaam voor armen en rijken, en bekreun-
den zich niet om het dreigend gehuil van bom-
men.

Zoo veel te heller stonden zij in het licht, daar
zij niet aan den dienst van het gasthuis waren
gehecht, en hun toewijding louter zelfopoffe-
ring was. »

Drie dagen later voerde een ambulancietrein
de 188 overblijvende zieken met hun zusters
naar Gent.

In den hof waren nog meer dooden begraven
geworden, zoowel slachtoffers van 't bombarde-
ment als bezweken zieken.

We hebben gehoord, dat vele vluchtelingen
naar Duffel waren getrokken. Men moest dit
dorp ontruimen.

Zoo lezen we in een ander werkje van Frans
Van den Bergh: « Op de Vlucht », het vol-
gende:

« De veldwachters gingen (te Duffel) van huis
tot huis, ieder moest naar de statie, waar tre-
nen gereed stonden, zonder dat de arme dom-
pelaars vermoeden konden, waarheen men ze
voerde. Ze werden afgelost te Gent, te Brugge,
te Deynze, te Doornik.

Overal deden de Mechelaars de voldoening op
met voorkeur geherbergd te worden, als belo-
ning voor hun edelmoedig gedrag jegens de op-
geroepen soldaten.

Bij de mobilisatie van Augustus 1914 was te

Mgr. Mercier.

Mechelen aan de landsverdedigers een onthaal te beurt gevallen, als nergens anders, en waar van allen de dankbaarste herinnering meedroegen. Op de hoeken van vele straten stond een lange rij tafels gedekt; juffrouwen gingen rond, van huis tot huis, om giften in te zamelen. De soldaten hadden zich maar neer te zetten bij de dampende soep, bij den stapel boterhammen met gerookt vleesch en geurige koffie, en aten en dronken naar hartelust. Dat was geen aalmoes, maar wel het erkentelijk vaderland, dat zijne zonen bedacht bij het betreden van de baan der opoffering; de juffrouwen, die hen bedienden, waren geen vreemden, maar deden denken aan hun zusters; het gulhartig onthaal was de familietafel te hunnen huize, op vroolijken kermisdag.

Zulke ontvangst viel hun nergens te beurt; ze schreven erover naar huis, en, toen de Mechelsche vluchtelingen in Vlaanderen afgezet werden, hoorden zij op menige plaats: « Ah! ge zijt uit Mechelen! Kom maar mee, we zullen doen wat wij kunnen. »

Waar anderen moesten bijeenkooien in kerk of schoollokaal, vonden vele Maanblusschers een malsch bed gespreid en een achterhuisje of een luchtig vertrek te hunner beschikking gesteld. »

Maar alle Mechelaars hadden dat geluk niet. Reeds openbaarde zich veel egoïsme, waardoor bannelingen uitgebuit werden.

Te Gent bevonden zich 35,000 Mechelaars. Dr Lamborelle groepeerde hen en richtte een bureel in, in het belfort. Hij wist van het gemeentebestuur kredieten te verkrijgen tot beta-

ling der ambtenaren en het lenigen van veler eersten nood.

Talrijke bewoners van Mechelen en omgeving reisden door naar Zeeuwsch-Vlaanderen. De trein Mechelen-Terneuzen voerde hen immers rechtstreeks naar Hulst.

Antwerpen, dat velen lokte, was moeilijker te bereiken, daar de militaire overheid er het verblijf verbod aan allen, die er niet voor den 1ⁿ Augustus ingeschreven waren.

Men moest de militaire eischen der veste in het oog houden.

Zoo begon dus ook hier de vlucht, die zoo lang duren zou. Velen hadden voor vier jaar afscheid van hun geliefde stad genomen.

Laten we nu eens zien, hoe het te Antwerpen toeging.

Het leger had zich binnen de versterkte omheining teruggetrokken, en te Antwerpen klopte nu, om zoo te zeggen, het hart van ons land. Niet alleen was daar het groot-hoofdkwartier, om de verdediging te leiden, maar ook de regeering, om ze te steunen.

Er kwamen bijna geen schepen meer aan, en de haven lag leeg. Vele werklozen wandelden door de straten, vingen de geruchten op en breidden ze uit en rond. Er werd steun verleend aan de gezinnen der soldaten.

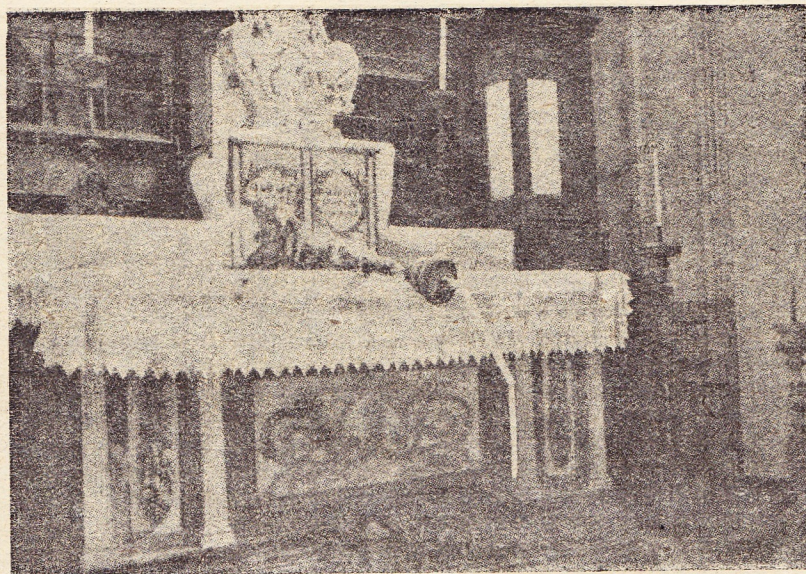
Het ministerie van oorlog zetelde in de stadsfeestzaal, op de Meir. Het hoofdkwartier was in het gouvernementsgebouw gevestigd. Het Atheneum diende tot ministerie van buitenlandsche zaken.

Jozef Muls schetste dat « Antwerpen hoofdstad » heel eigenaardig in zijn werkje « De Val van Antwerpen », waar hij vertelt:

« Hetgeen te midden der herrie van leger en burgerwacht, van overbevolking, van werklozen en dolende armen, een onverwacht aanzien gaf aan de stad, was de aanwezigheid van het Hof in het koninklijk paleis, op de Meir, de

Een kogelwonde in den kerkmuur van St Rombouts te Mechelen.

Het altaar in de O. L. Vrouwkerk te Mechelen.

vestiging der regeering en de overkomst uit Brussel van de vreemde gezanten.

Antwerpen was de hoofdstad geworden, en reeds werden voorbereidselen genomen om het Opera tot parlement en het Atheneum tot paleis voor den Senaat in te richten.

Schier elken morgen kon men de koninklijke palfreniers, de paarden van het Hof, twee aan twee, de stad zien uitleiden voor hun dagelijkse wandeling in de omliggende parken. Voor het paleis bewogen schildwachten langs de Meir en de Wapperstraat, waar doorgang voortaan was verboden. Een gendarm hield post voor de poort, om boodschappers en koeriers te woord te staan, en, wanneer de poort open ging, was er een tweede gendarm om de boodschap aan te nemen of den koerier bij een adjudant toe te laten.

Het bleef een graag verteld en aanhoord nieuwsje, hoe koning Albert elken dag gezien werd, rijdend in zijn snelle auto naar een stadspoort, op weg naar de vuurlijn.

's Zondags stonden de menschen te wachten op de troepen, nu, dat het geweten was, dat de Vorst de mis ging bijwonen in de Sint-Jacobskerk, in datzelfde weelderig renaissance-koor, waar de plaats van Rubens nog wordt aangewezen in het hooge gestoelte van blinkend, ouden eik.

Ik zag minister Davignon soms de hellende stoep aan het Atheneum, nu ministerie van buitenlandse zaken, afdalen, met zijn kalm en kommerloos gelaat. Alsof het zeker was, dat alles op zijn best zou afloopen, zoo glimlachte zijn mond, in den milden vierkant-geschoren baard.

De Raad der Kroon zetelde in het « Grand Hôtel », op de Mechelscheplein. Hier ook stonden soldaten in hun wachthuizekens en kon men af en toe volksvertegenwoordigers of ministers zien binnen of buiten gaan, als boy-scouts met koeriers kwamen aangefietst.

Een dag zag ik Frans Van Cauwelaert in het portaal. Zijn baard scheen zwarter om het bleeke, zorgensmoede gezicht.

In de nabijgelegen Lindenstraat had ik de ministers Van de Vyvere en Helleputte ontmoet, die, ietwat verloren na een kabinetszitting, langs de winkelramen kuierden.

Een ochtend vond ik minister Poulet, met afwezige oogen moet ik zeggen, naar de prentkaarten van een papierhandel staan kijken.

Een auto snorde voorbij, met heer Schollaert er in. Hij verdween in de richting van den Mechelschen Steenweg. Die reed voorzeker naar het hoofdkwartier te velde, op inlichtingen van de bevelvoerende generaals.

Zoo zag ik ook, op een namiddag, door het drukke beweeg der Kammenstraat, de auto van den Kardinaal voorbijsnorren. Deze reed op het « Grand Hôtel » toe, zeker om overleg te plegen met de regeering. Door de glimmende spiegelluiken der limousine trof mij het roerood van zijn bonnet en handschoenen en verkende ik zijn ascetisch-heilig gelaat als een verouderde Christus-kop van Memling, vol kommer nu in die benarde tijden. Hij was toen pas uit Rome weergekeerd van de Paus-verkiezing en had zijn oude Leuvense Universiteit verwoest en zijn eigen bisschoppelijk paleis, te Mechelen, gehavend gevonden.

Er was altijd groote drukte op de Schoenmarkt, voor het « Hôtel Saint-Antoine », waar de vreemde gezanten gevestigd waren. Lange rijen manschappen en auto's stonden er langsheen de stoep, met de benaming der gezantschappen waartoe zij behoorden.

Het was voldoende, dat iemand een Russisch of Engelsch militair attaché daar had zien uitkomen, om seffens de onmogelijkste gissingen te opperen. Van mond tot mond vergrootend, liepen de onwaarschijnlijkste maren door de stad: de Engelschen dreigen met een groot leger van uit Limburg, om de Duitschers te omsingelen; de Russen waren geland te Oostende.

Een half dozijn Fransche soldaten in een militaire auto te zien rijden over de leien, was genoeg om, voor dien dag ten minste, de vaste hoop te doen ontstaan, dat de Duitschers in Frankrijk waren teruggeslagen en België weldra zou worden ontruimd.

De vreemde gezanten, die het « Hôtel Saint-Antoine » betrokken, wisten het natuurlijk wel beter. Maar hun leven was er schijnbaar niet minder kommerloos om geworden.

Door de open ramen, op de Groenplaats, zag men heeren in rok en dames in soirée-kleederen

bewegen door de salons, te midden der vreemde officieren.

In de restauratiezaal zat zacht-keuvelend een keurig volk, blijgezind als in een badstad, rond de goud-verlichte tafeltjes, waarop de elektrische lampjes als zoo-vele roode en gele bloempjes bloeiden.

In den wintertuin, onder de palmen, zaten dandies aan een kopje koffie of een likeur te proeven, terwijl Havana-geur met de blauwe rook-wolkspiralen door de halle gingen zweven.

Aan het station was het de drukte van burgerwachten, zich bezig houdende met vluchtelingen, aankomende gekwetsten, uitgedreven vreemdelingen, aangehouden verspieters, vertrekkende soldaten of ambulanciers.

Op de Meir bleef het volk staan kijken naar de wachtende auto's voor het ministerie van oorlog, dat in de stadsfeestzaal gevestigd was. Het uitgaan van een staf-officier was een gebeurtenis en op zijn gelaat werd nagespeurd of er geen teekens van wel of tegenslag te beletten vielen.

Het voorbijrijden der ambulance-auto's bracht woeling onder de mensen, die aan het rennen gingen om bijtijds voor 't hospitaal van 't Sint-Jan Berchmans Kollege te staan en de gekwetsten te zien uitdragen.

Groepen personen bleven staan lezen aan de menigvuldige witte, zwart-gedrukte plakaten, die af en toe, op bevel van den krijgs-gouverneur, in de stad werden angeplakt, met voorschriften aangaande het vreemdelingen-verblijf, met verordeningen over het licht, het sluiten der taveernen, het sterke drank-verbod, of met afbeeldingen van geallieerde vliegtuigen of luchtschepen of uniformen der verbonden legers.

De meest-lachende verschijning in de stad waren wel onze boy-scouts of padvindere. Men zag ze overal, die kinderen van niet meer dan 14 jaar, met hun groote sombrero's, hun groene manteltjes en de groene kousen omgeslagen onder de bloote, witte knieën. Zij hadden hun hoofdkwartier op de IJzeren Waag, achter het beeld van Theodoor Van Rijswijk. Van daaruit werden zij afgevaardigd bij de ministeries, in de gasthuizen, en droegen aanhoudend boodschappen naar alle hoeken van de stad en op den buiten.

De terrassen der café's zaten vol officieren, krijgskokters, apothekers en brankardiers, die vrijaf hadden, alsook burgers, die zenuwachtig de gebeurtenissen bespraken...

De gazetteurders holden als hardloopers de menigte voorbij. Het was hun verboden nog na-

Ons leger te Willebroeck.

men van kranten of oorlogsnieuws te roepen. Maar het werd als een weiden, om een bepaalde wijk te bereiken, en 't was nauwelijks dat ge ze in hun vlucht een krant vermocht af te koop-

pen. Waanzinnig bolden door de stad de militaire auto's, met ornieren en bedienden; huilend en gillend gingen de trompen. Geen politie-wetten op de snelheid waren nog langer van tel.

Aan de Schelde zag het Noorder-wandelterras steeds zwart van volk, dat te kijken stond naar den Duitschen transatlantiek « Gneisenau », die in een militair hospitaal was herschapen.

Men kon er de herstellende soldaten op ligstoelen uitgestrekt zien, met wit-omwonden kwetsuren.

Maar hoe rampzalig was het uitzicht van den stroom! Heel die groote bocht kaaimuren, van Austruweel tot Hoboken, lag leeg van schepen. Al de kranen waren met hun eenbaarlijke armen stadswaarts gekeerd en hun kettingen wiegelden doelloos op den wind in de ijle.

Van de vlotbrug, aan den voet van het oude, grijze Steen, vertrok een houten schipbrug naar den Vlaamschen oever.

Verder, stroomopwaarts, langsheen de kaai, waar de « Red Star »-booten komen aanleggen, was, onder de hangars, het automobielpark van het leger ingericht.

Er stonden daar honderden auto's, van alle slag, meest partikuliere rijtuigen, die werden opgeëischt en, thans in grijze kleur geschilderd, de twee groote, zichtbare letters « S. M. » droegen.

Elken morgen zag ik langs mijn ramen een ontelbare kudde ossen en koeien voorbij komen die verder door de Lange Leemstraat tot buiten de stadspoorten in de veeparken werden gedreven, dienende tot voorraadstapels voor het leger en de bevolking. De weg was er telkens letterlijk van vol. »

Verwoesting te Deurne bij den 2ⁿ Zeppelin-aanval op 2ⁿ September 1914.

Laten we dit schetsje van den fijn-voelenden Muls eindigen met een avondtooneeltje:

« Met volharding en vertrouwen werd er gebeden in alle kerken.

De vlaggen der Bondgenooten en de nationale driekleur hingen uit boven de hoog-altaren. De tempels stroomden vol volk in dezen grooten landsnood. De kanselredenaars lieten verschrikkelijke vermaningen hooren, riepen Sodom en Gomorrh weer op, en hoe de verwoesting over die steden was gekomen, omdat er geen tien rechtvaardigen gevonden waren.

Leefden wij ook niet in zonden en riepen die niet de bliksems van den hemel op onze stad?

Bijzonder werd er gelezen tot lafenis van de zielen der gesneuvelde soldaten. Het was aangrijpend. Een rilling liep door de scharen der geloovigen; vele oogen weenden. In de Augustijnenkerk, mijn eigen parochie, zag ik het volk staan tot op de straat.

In de vallende duisternis gloeide de open poort van het inwendig licht. Ik hoorde het machtig gedreun van het orgel en de stemmen der menschen, die de « Brabançonne » zongen. »

Tot zoover de schrijver.

Maar weldra ondervond Antwerpen de oorlogsverschrikking van dichterbij.

In den nacht van den 24ⁿ op 25ⁿ Augustus, denzelfden tragischen nacht die Leuven te blaken en te bloeden legde, heerschte er in de lucht boven Antwerpen, omtrent één uur, een zonderling geluid.

Het was een warme, zwoele avond geweest. In de volkswijken hadden de menschen lang aan hun deur op de stoep gezeten, pratend over de beroerde tijden, over de gebeurtenissen van den oorlog, over de gruwelen door de Duitschers in de Kempen gepleegd, over den slag in Henegouwen, enz. Nu was iedereen te bed, rustend in den eersten slaap.

Daar nadert het zonderlinge gerucht in de hoogte. De wakende burgerwachten aan de stadspoorten keken verrast naar omhoog. Het was een zwaar geronk als draaiende schroeven, doch niet hetzelfde als dit eener vliegmaschine.

Scherp toeziende, ontwaarden zij een gevaarte, dat redelijk snel naderde en kwam opzetten boven het Nachtegalenpark.

Het was een luchtschip, een Zeppelin! Het vloog lichtloos, donker, als een reuzenvleêrmuis, zeer hoog.

Men gaf het alarm, de wacht snelde toe, gewerschoten knalden kort en droog in den nacht; een kanonschot deed de ruiten dreunen. Maar 't was vruchteloos schieten. Het luchtschip was nauwelijks zichtbaar in de duisternis en

bood zoo luttel oppervlakte aan de in het blind vliegende kogels.

Toen klonk plots de eerste donder van de laffe aanvallers. De Zeppelin was lager gezakt en wierp de eerste bom neder, die bestemd was voor de « Minerva »-fabriek, maar terecht kwam in het groote park van den heer Belpaire, waar zij met daverend geweld in den grond sloeg en de aarde omwoelde en huizenhoog deed opfonteynen.

Gansch de stad schrok, sprong het bed uit. Alle vensters werden geopend en de gewekten keken naar buiten of liepen de straat op.

De onvoorzichtigen! Wij zullen weldra het roekelooze van hun daad zien.

In een straal van honderd meter bleef geen enkele ruit meer gaaf, de gevels der huizen werden doorzeefd door het lood, er werden gaten geslagen waar men een zware mannenvuist kon inleggen.

« De ruiten », zoo schreef het Antwerpsche « Handelsblad », « werden niet gescheurd, maar tot gruis geslagen, en op vele plaatsen werd de houten raam mede vernield. Stukken der bom werden honderden meter ver weggeslagen, en wie in de onmiddellijke nabijheid der ontploffing woonde, vluchtte, na den slag, verschrikt in den kelder. »

Een dagbladschrijver keerde omtrent dit uur huistoe. In de Lozanastraat zag hij het luchtschip op groote hoogte tegen den gesternden hemel afsteken. Toen hoorde hij den eersten slag. Hij kon zich nog bijtijds in de opening eener deur werpen. Een tweede bom raasde op denzelfden stond neder en viel in den tuin op den hoek der Lozana- en Harmoniestraten. Zware stukken ijzer en de houten afsluiting van den tuin vlogen door de straat. Een dikke, verstikkende rook walmdé over de steenen en tusschen de huizen. De dagbladschrijver moest op

de vlucht gaan om verstikking te vermijden. Toen de wind den rook had verdreven, kon de persman zijn huis bereiken over balken, ijzeren platen en uitgerukte kasseien.

Een put van drie meter diep was door de bom in den grond geslagen. Het moorddadig luchtschip verwijderde zich in de richting van de stad en, telkenmale er een bom gelost werd, kon men een bliksem door de lucht zien gaan.

De derde bom viel in de Verdussenstraat, waar het huis, dat n° 29 draagt, ijselijk vernield, of liever vergruisd werd. De vrouw des huizes werd, als door een wonder, slechts licht gekwetst.

De vierde bom kwam in de Justitiestraat terecht, vlak voor n° 8, en sloeg dit huis in stuk. Gansch de straat werd doorkerfd, kasseien vlogen tot boven de daken. Alle gevels, deuren, ruiten werden vernield.

De vijfde bom werd geworpen op het huis n° 40 in de Schermersstraat, waar dokter Mertens woonde. De bom ging door het dak en de verdieping met de kracht zijner vernieling. Op de bovenverdieping sliepen drie meiden: een er van werd aan flarden gereten, een tweede erg gewond, de derde licht gekwetst.

De sluipmoordenaars zetten in de lucht ongestoord hun weg voort en richtten hun tocht naar het paleis, waar onze Koning sliep en onze goede Koningin. De heldhaftige Vorst, dien de wereld door zijn kloekmoedig besluit bewonderde, zou men in den nacht laf trachten te vermoorden.

De zesde bom ratelde beneden. Vooraleer den Koning te dooden zou men de gekwetste soldaten in het Ste-Elisabethgasthuis klein maken. Gelukkig viel de bom naast den muur van het hospitaal in den mullen grond, bank en struikgewas wegmorselend, zoodat men er nooit iets meer van terug gevonden heeft.

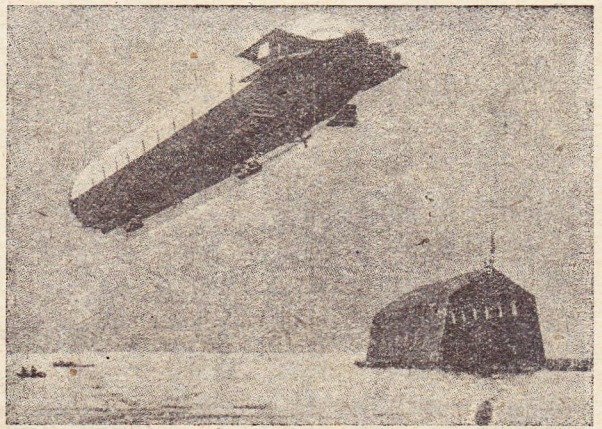
Al de ramen van het gasthuis werden uit hun hengsels gerukt, de ruiten vernield, de bedden opgeheven; de Leopoldstraat zag er uit of een cycloon er was overgegaan of aan een beschieting was onderhevig geweest.

En thans de Koning! De zevende bom werd geworpen. Niet eens zal de schurkenhand daarboven gebeefd hebben toen hij zijn wapen richtte om het nobelste hart van België te treffen. Maar hier ook was het mis. De bom kwam op honderd meter vandaar in de Twaalf-Maandenstraat terecht, op het huis n° 11, dat tot op de eerste verdieping tot gruis werd geslagen. De meid werd in den morgen onder het puin, ongedeerd, gehaald.

Op de Stadswaag viel de achtste bom en verlichtte aldaar de grootste vernieling en maakte de meeste slachtoffers.

De adjunkt van politie, M. Hermans, van de tweede wijk, was met een politieagent op nachtronde. Nabij de Stadswaag vernam hij het geronk van den Zeppelin. Hij zond zijn agent een andere richting in en vervolgde zelf zijns wegs.

Op dit plein stonden vele menschen naar de lucht te gapen of lagen, zooals elders, in hun venster

Zeppelinloods te Friedrichshaven.

De achtste bom kwam neêr en viel te midden van het plein der Stadswaag. Een gele vlam lichtte, in donderend geknal scheurde de grond open. Het lood en de kogels joegen langs alle kanten en doorploegden menschen en huizen. Op slag bleven er vijf dooden: politieagent Jules Van Cotthem, dokwerker Jan Jensen, Joanna De Bruin, herbergierster; deze vrouw lag door het raam en werd onthoofd; Arthur Van Hecke, dokwerker, en vrouwe Geeraerts. Later overleden nog drie slachtoffers aan de bekomen wonden. Velen werden min of meer gekwetst.

Verscheidene gewonden werden door sergeant-vliegenier Jan Olieslagers, die op ronde was, in zijn automobiel vervoerd.

Een negende en laatste bom kwam op de Falconrui terecht, waar een dokwerker, Petrus De Baecker, gedood werd.

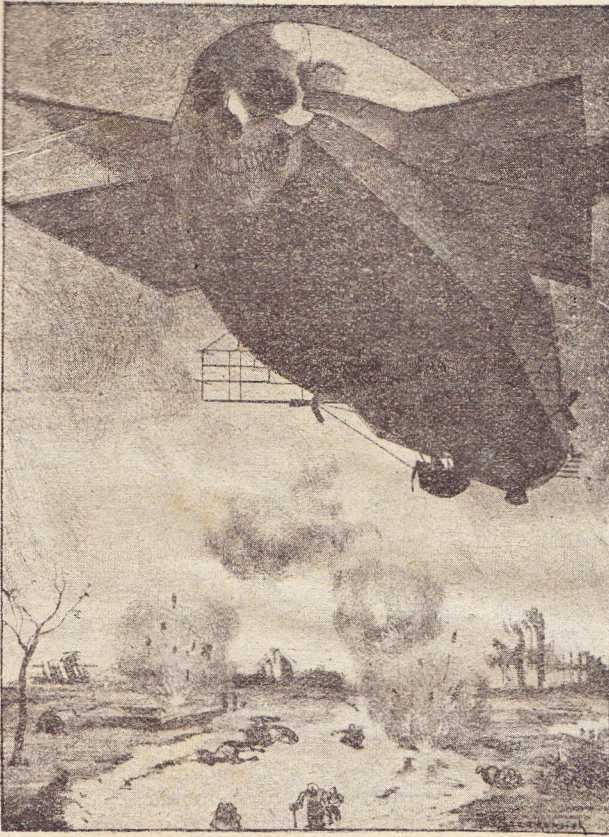
Duitschland had zich op Antwerpen, de laatste veste van het land, gewroken.

Antwerpen, de stad waar, gedurende een lange reeks van jaren, de Duitschers als medeburgers werden beschouwd, waar zij werden behandeld als deelmakende van het groote huishouden des volks, waar zij als arme klerken aankwamen, zich als kooplieden vestigden en er millioenen op millioenen stapelden, de stad die hen koesterde, die meê hun « Kaisersfest » vierde, werd dien nacht het voorwerp van een aanslag zoo laag, zoo barbaarsch, dat de herinnering er aan alleen voldoende is, om de keel toe te schroeven en het hart met walg te vervullen.

« Op geen enkel slagveld », vertelt Alexander Powell, « zag men zulk een gruwelijk tooneel, dat mijn hart met afkeer vervulde, dan dat het welk ik zag, toen ik een der getroffen huizen binnentrad en, over puin stappend, een kamer bereikte, waar een jonge vrouw op 't oogenblik van 't bombardement te bed lag.

Deze vrouw was letterlijk in stukken geslagen.

De vloer, de muren, de zoldering waren bespat, bevlekt met bloed. Och, het volstaat met te zeggen, dat de nog aanraakbare overblijfsels der ongelukkige op een schop konden verzameld worden. Ik haal deze bijzonderheden aan, om duidelijk te laten uitschijnen, dat de eenige

De Duitschers beweerden, dat zij alleen krijg voerden tegen de legers en weerlooze burgers spaarden. (Braakensiek in « De Amsterdammer ».)

slachtoffers dezer luchtraid op Antwerpen onschuldige, niet-vechtenden waren.»

Naar de bestookte punten te oordeelen, kon men als doelwit der Duitschers houden: het koninklijk paleis, waar de Koningin en haar kinderen verbleven; de Falconkazerne, het Sinte-Elisabethgasthuis, de zetel van den militairen staf, de Nationale Bank en de « Minerva »-fabriek.

De Koningin bracht haar kinderen in veiligheid naar Engeland en keerde dan aan de zijde van haar gemaal terug. Zij verrichtte ambulancewerk, en haar rol daarin zullen we wel nader schetsen.

De militaire overheid nam nu maatregelen tegen nieuwe aanslagen. Voortaan moest er om 8 uur alles gesloten worden. Geen licht mocht aan de voor- of achterzijde der woningen naar buiten schijnen. Het tramverkeer werd na dien tijd geschorst.

Vele burgers logeerden voortaan in den kelder. Vooral op de bovenverdiepingen gevoelde men zich niet veilig meer.

's Avonds en 's nachts bood Antwerpen een zonderling schouwspel aan. Een groote stad in 't donker gehuld is een vreemd gezicht. Men gevoelde zich vreemd in de eigen straten tegenover welbekende gebouwen. Hoe levendig herinner ik me zoo'n wandeling met de burgerpoli-

tie, die de onder de wapens geroepen agenten verving, en onder geleide van een politieagent in groepen patroeljeerde.

Antwerpen geleeleek aan een boerendorp, waar men uit zuinigheid heel vroeg de petroleumlantjaantjes uitdooft.

Maar een ernstige reden dwong tot die maatregelen over te gaan. De dood was uit de lucht gekomen en loerde er nu nog.

Zoo vingen de Duitschers den luchtoorlog met een laffen aanslag op een weerlooze bevolking aan.

Stil lag daar de stede in den nacht. De leien maakten den indruk van een sombere laan in een bosch.

Straten en stegen hingen als vol geheimenis, nog indrukwekkender door het klapperen van onzichtbare vlaggen.

Zwaar rees hier en daar een kerk of toren op; hol klonken de stappen. En waar nog een lichtje schemerde tusschen donkere gordijnen of teerpapier, werd gebeld en met boete gedreigd.

Intusschen bleef het leger op zijn post in alle sektoren en werkte het mee om Antwerpen nog meer in staat van verdediging te stellen.

De roep ging wel, dat Antwerpen onneembaar was, maar laten wij de stelling eens van naderbij beschouwen.

Vijf divisies en de kavalerie-divisie waren dus op die stelling teruggetrokken.

De vesting was niet voltooid toen de oorlog uitbrak. In 1909 was het bouwen van 11 buitenforten, 11 redouten en 2 halve redouten begonnen. Men had de voltooiing voorzien op 31 December 1912, maar men was in 1914 nog ver van het einde er van.

Vele werken waren nog in vollen opbouw. Tal van koepels waren niet opgesteld, heel wat vuurmonden niet ter plaatse. Het fort van Stabroek, bijvoorbeeld, bezat nog zijn gepantserde waarnemingsposten niet. En zoo ontbraken ook elders noodzakelijke stukken.

Men moest zich dan behelpen met vervangingsdeelen. Men nam zelfs zijn toevlucht tot kleine kanonnen, die langzaam schoten en door zwarte rookwolken hun plaats verrieden. Hun draagwijdte bedroeg 8,400 meter, terwijl de Duitschers ons zouden beschieten van uit Boort-Meerbeek of Hofstade, op 12 en 15 km. afstand.

Wat de groote artillerie in de tusschenruimte betreft, hadden we slechts kanonnen van 15 cm. en bracht men geschut van 12 cm. in stelling, dateerende uit 't jaar 1870, en die slechts 5 km. ver schoten.

Onze munitie was ook schaarsch. Voor de 12 cm. mortieren der koepels, bijvoorbeeld, had men maar 100 tot 150 granaten per stuk.

Bij Krupp waren 8 geweldige kanonnen van 24 cm. besteld en betaald. Maar ze waren nog te Essen, bij den vijand. Men had ze daar voorloopig gelaten, omdat men ze nog niet opstellen kon.

Bij het fort Filip waren vier stukken van 28 cm.; ze waren echter niet te vervoeren.

En het geschut moest in dezen oorlog zoo'n groote rol spelen.

Ook op ander gebied was Antwerpen niet zoo oninneeembaar als wij naïef genoeg geloofden.

Generaal Dufour was nu gouverneur der plaats. Hij verzamelde groote hoeveelheden levensmiddelen en vee voor twee jaar. Met voorbeeldige orde nam hij allerlei maatregelen. Hij bleef echter slechts in dit ambt tot 6 September en werd toen opgevolgd door generaal Deguise, terwijl de genie onder de orders kwam van generaal Bihin.

De stelling Antwerpen bevat de volgende forten: Stabroek, Ertbrand, Brasschaat, Cappellen, Schooten, Merxem, 's Gravenwezel, Oelegem, Kessel, Broechem, Lier, Koningshoyckt, Ste-Kathelijne-Waver, Waalhem, Breendonck, Liezele, Bornhem, Rupelmonde, Haasdonk, Zwiindrecht, Cruibeke, Ste-Marie, St-Filip, met de schansen Beirendrecht, Smoutakker, Oorderen, Driehoek, Audaan, Schilde, Massenhoven, Tallaart, Duffel, Dorpsveld, Letterheide, Puurs.

Dan waren er 8 binnenforten, genummerd 1 (het meest Noordelijke) tot 8.

Bij het beleg van Antwerpen komen we nader op deze verdedigingsstelling terug.

Lang zou de rust van ons leger niet duren, al was er vooreerst van geen beleg sprake.

De Duitschers immers beoogden een ander doel. Ze wilden eerst Frankrijk vernietigen. De legers der Verbondenen waren hun wel aan de Samber ontsnapt en ordelijk naar Frankrijk geweken, doch de vijand achtervolgde hen, overtuigd ze weer aan te kunnen grijpen en dan te vernietigen. Zoo moest Frankrijk op de knieën geslagen worden — naar de geliefkoosde uitdrukking van den keizer —, en dan viel Antwerpen van zelf, meende men.

Onze soldaten deden nu patroeljetochten tot een tweede uitval zou bevolen worden. Maar ook op die patroeljeronden vielen strijders. En zoo denk ik aan een vriend, wiens lot dat van veel anderen schetst.

De Belgen ontmoetten een Duitsche patroelje; van weerszijden vielen de schoten.

De Belgen moesten voor de overmacht wijken. Nog werd er op hen gevuurd, en een kogel trof mijn vriend in den rug en raakte zelfs de ruggegraat.

De arme jongen viel neer en bleef achter. Weldra kwelde hem de dorst. In zijn veldflesch was water, maar eerst na vele ijdele pogingen gelukte het den gekwetste ze met de bajonet te openen.

't Was stil geworden om hem. O, had hij nu maar kunnen opstaan, doch de kracht daartoe faalde!

Voetstappen kraakten op de bladeren en het hout.

Een Duitscher boog zich over mijn vriend, die dadelijk riep:

« Ik ben gewond! »

« Dat zal ik eens gauw zien », antwoordde de ander, zijn revolver te voorschijn halend. « Sta op en ga voor mij! »

« Ik kan niet, ik ben gewond... Keer me om, en ge zult het zien », hernam de gekwetste.

De Duitscher deed dit en... ging heen.

En weer werd het stil.

Een door Zeppelinbom getroffen borstbeeld van den Duitschen keizer te Antwerpen.

Traag kroop de tijd voorbij... De minuten werden uren...

En al minder werd de kracht... Verlamming, verstijving kwamen over de beenen en 't benedelijk. 't Was of 't leven wegvloede...

De arme soldaat geloofde, dat zijn einde naderde...

Sterven... en nog zoo jong zijn... thuis zoo bemind worden... en allen die thuis waren, vader en moeder, broeders en zusters, zoo liefhebben...

Sterven, hier, op dien Zondagnamiddag, na weken van dapperen strijd, van vermoeienis en ontbering...

Maar die stem!... Zijn naam!... Helpers naderden...

O, mijn vriend had het wel willen uitschreeuwen, dat hij hier lag... zwak en ellendig... stervend... En hij kon maar lispelen...

Maar ze kwamen toch, zijn trouwe kameraden, die hem niet wilden achterlaten... die den makker niet konden vergeten en wel gevaar durfden trotseeren om hem te redden...

En nu waren ze daar en namen hem voorzichtig op en brachten hem in een herbergje, waar een militair dokter hem verpleegde.

Met andere gewonden werd mijn vriend dan naar de ambulancie van een klooster vervoerd. Hier bogen vol liefde vrouwen zich over hem neder, nonnen, die zoo veel ellende zagen, maar den armen soldaten Engelen van vertroosting toeschenen.

De oorlog spaarde echter ook 't klooster niet. Er ontstond brand... En de Duitschers rukten nader. Auto's reden met gekwetsten naar Antwerpen, maar twee bleven achter... en zoo ook mijn arme vriend.

De Duitschers behandelden ze echter vriendelijk. Ze wikkelden de gekwetsten in dekens en voerden ze naar een ander dorp, in een villa.

Aankomst te Antwerpen van de te Aarschot 300 gevangen Duitschers.

Doch nabij die villa was een groot kanon opgesteld, dat aanhoudend schoot en de villa op haar grondvesten niet alleen liet daveren, maar ook de muren deed waggelen... en zelfs de wonden der gekwetsten openreet.

't Was onverdragelijk en weldra werden dan ook de verpleegden op ambulance-auto's naar 't militair hospitaal te Brussel overgebracht.

En de ouders van mijn vriend woonden te Brussel...

De zieke kon zijn vader en moeder door tusschenkomst van een bezoeker melden, dat hij zich daar bevond...

En de ouders hadden twee dagen te voren nog een — wel zeer vertraagden — brief van hun zoon gekregen, dat... het hem wel ging.

Door bemiddeling van een welwillenden veldprediker kregen de ouders des avonds nog toegang tot het hospitaal...

Na weken van onzekerheid en angst, van vrees en hoop, van gebed... zouden ze dus hun geliefden zoon terugzien...

't Was doodstil in 't hospitaal... De gewonden sliepen. En daar zagen de ouders eensklaps hun armen jongen...

Hij sluimerde...

De vader plaatste zich aan 't hoofdeind. De moeder zóó, dat ze haar zoon in 't volle wezen zag...

De vader legde zacht de hand op den arm, die bloot lag...

De zieke ontwaakte... O, welk een heerlijk ontwaken moet dit geweest zijn! Na de verschrikkingen en ellende van den oorlog, na al die ruwe tooneelen, dat schieten en vechten en

worstelen, zag de jongen plots... het zoet, glanzend gelaat, de van liefde stralende oogen zijner moeder...

En die zaligheid uitte hij door beide armen in de hoogte te steken en uit te roepen: Ha!

In Vlaanderen zou men zeggen: « Hij heeft een blik in den hemel geslagen! »

Maar 't was zijn laatste troost. De dood had hem geteekend. En het ging aldus met zooveel soldaten, al werd er niet hard gevochten.

Wij verhalen dit om ook hen te gedenken, die gevallen zijn op plaatsen, wier namen niet in de vaandels of in 't historieboek opgeteekend zijn.

XXXV.

IN VLAANDEREN.

Laten we, om zoo volledig mogelijk te zijn, weer eens den blik naar Vlaanderen slaan.

In 't Zuiden trokken de legers door. Uhlanen zwermde van die troepen af, zooals we reeds zagen te Ingooigem en bij Kortrijk.

Te Snaaskerke, bij Oostende zelfs, dus tot aan de kust, had een botsing tusschen deze verkenners en Belgische gendarmen plaats.

Uhlanen! Dat woord deed de menschen huijeren en wekte tevens nieuwsgierigheid.

« Moeder, zult ge me roepen als er uhlanen komen », hoorde ik een kind vragen, dat in den hof moest spelen.

Maar voor wie veel op de baan moest zijn, wekte de aanwezigheid der vreemdelingen een onbehagelijk gevoel.

De burgerwacht te Antwerpen.

Zelf werkte ik aan een blad mede en schreef in die dagen :

't Wordt moeilijker en moeilijker op berichten uit te gaan.

Op veel lijnen ligt 't verkeer stil, op andere is de treinenloop zeer verminderd.

Gelukkig hebben we de fiets nog, maar in sommige arrondissementen mag 't rijwiel niet **verschijnen**.

Een bericht als 't volgende, dat wij in een blad van Oost-Vlaanderen vonden, eischt natuurlijk stipte gehoorzaamheid :

« Velos. — Het is sedert Maandag laatst verboden in de arrondissementen Thielt-Roeselare, Kortrijk en Ieperen, nog met velos te rijden. Dit verbod komt van de militaire overheid en is zeer streng. De gendarmen en soldaten, vervoerd in automobiels, hebben bevel ontvangen, met de revolver neer te schieten, elke wielrijder die hen zou volgen, vergezellen of oversteken.

Het is de arrondissementskommissaris, baron van der Gracht d'Eeghem, die de belanghebbenden heeft verwittigd voor wat zijn arrondissement aangaat. »

En uhlanen hebben ook schrik voor fietsen. In 't Thorhoutsche sneden ze er van velen de banden door. Een burger werd gedwongen zijn rijwiel in een gracht te werpen en zijn reis te voet te vervolgen.

Ge moet nu uw wegen verkennen. Vooruit toch maar, waar we kunnen.

Wat lijkt die tijd al ver, toen we vreedzaam rondwandelden in de straten en steden van het Schipperskwartier of rond de Scheldestad, of toen we de Kempen in trokken of Vlaanderen. En toch, 't is nog geen maand geleden, dat we nog vrede hadden en op vrede hoopten.

Maar een mensch wordt gesterkt in tegenwoord en went zich aan leed en gevaar, al hopen maar weer...

Had men ons twee maanden geleden moeten zeggen: gij zult niet veilig meer langs de wegen trekken, gevaar dreigt overal; uw huis, ginds in de nabijheid der forten, staat bloot aan vernieling brengende bommen... Zouden we niet gehuiverd hebben van ontzetting, geklaagd en

gejammerd? Wie denkt nu nog aan huis en goed, aan bedrijf en zaak?

Men vraagt eenvoudig hier of daar: « Zijn er uhlanen in de streek? », en antwoordt men bevestigend, dan vraagt men welke wegen ze opgetrokken en kiest er andere, om de kerels te vermijden.

Te Brugge draait men de bruggen open, om den toegang tot de stad te versperren. Zonder brug kan men immers « Brugge » niet binnen.

En de voorposten der burgerwacht, die zoo menigen burger zijn biecht lieten spreken, altijd door dien spion welke op den neus zat, voelen zich niet prettig. Zij kunnen de eerste ontmoeting hebben.

Zoo word ik door een heele staf omringd en uitgevraagd, als ik op zekeren middag van Aalter kom, waar uhlanen geweest waren. En menige burger kijkt me aan, alsof hij zeggen wil: « Wie weet, hoe hij met uhlanen in betrekking staat ».

't Is maar goed, dat men papieren op zich heeft. Menigeen heeft een dag en meer vastgezeten, omdat zijn klak, zijn gezicht, zijn jas of zijn naam een ijverigen burgerwacht niet aanstond.

Die burgerwachten kontroleerden te Zeebrugge ook de trams, die voortdurend reizigers heen en weer brachten. Maar echte spionnen bleven loopen.

O, die spionnenvrees!

Uitwerking van een Duitse bom.

Te Knokke zagen we twee geestelijken aanhouden. Ze tuurden van een duin naar de zee, en men wist al te gauw te vertellen, dat ze de aankomst der Engelsche vloot beloerden. Het bleken twee paters uit 't Fransch klooster te Sluis te zijn. Ze waren opgeroepen in 't Fransch leger, begaven zich naar hun vaderland, maar wachtten hier op tramaansluiting.

Te Oostende zie ik eensklaps een menigte op een heer toevliegen. Deze droeg een toeristenklak. Dat was genoeg.

« Een Duitschman! » klonk het.

« Een spion! Slaat hem dood! »

Dadelijk kreeg de man klappen. 'k Hielp hem nog verlossen en naar 't politiebureau bij de statie te brengen, omdat hij daar alleen veilig zou zijn.

Hij bleek de zoon van een bekend notabele uit Namen te zijn.

Hoe ijverig toonden zich, bijvoorbeeld, de burgerwachten niet aan de treinen van Brugge, Kortrijk, Ieperen en Meenen? En in al deze steden was 't hetzelfde:

« Paspoorten toonen! »

Maar hoe gemakkelijk werden de paspoorten afgeleverd. En hoe spoedig stelde men zich met een stuk tevreden! Als er maar vele stemfels op stonden.

Te Leuven werd ik eens aangehouden door een gegradeerde van de burgerwacht. Uitlegging en papieren.

« Ja, maar ge hebt in den trein zitten schrijven! » klonk het.

« Natuurlijk! Ik werk voor een blad, ge ziet het... »

Dit gesprek werd in 't Fransch gevoerd. De man scheen voldaan, maar een tijdje later kwam hij terug. Hij had er nog iets op gevonden om me te beoordeelen.

« Spreekt ge Vlaamsch ook? » vroeg hij.

« Veel beter dan Fransch. »

« Nu, dan is 't goed! »

Maar geloof zeker, dat een Duitsche spion ook Fransch en Vlaamsch spreekt en niet in den trein zal schrijven, zooals ik.

Ja, 't waren zonderlinge tijden.

Te Gent heerschte de grootste onzekerheid. Ten Zuiden der stad en op geen grooten afstand ervan trok het machtigste leger der wereld over de wegen. Gent zelf bleef nog vrij.

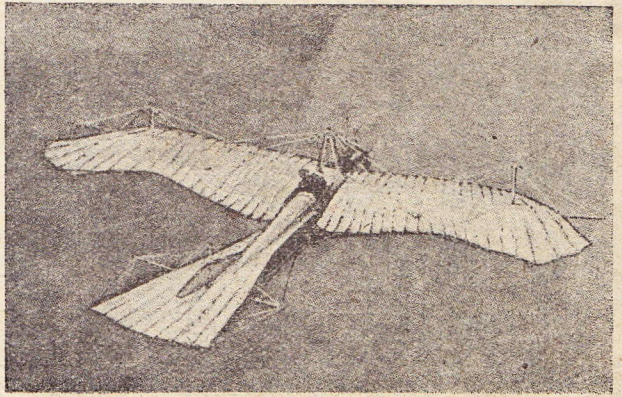
Maar wat zou het lot dezer stad zijn?

Elken dag waren er nieuwe geruchten. De burgerwacht werd ontwapend en weer opgeroepen. Stroomden vluchtelingen kwamen er aan. Men had er 35.000 vluchtelingen van Mechelen en omgeving. Men ontving er daklozen van Leuven. Die van Luik waren meestal reeds verder naar de kust doorgevoerd.

De burgemeester der stad Gent richtte de volgende proklamatie tot de bevolking:

« Medeburgers,

« Tot dusverre zijn nog geen Duitsche soldaten Gent binnengetrokken. Alleen Duitsche gekwetste krijgsgevangenen zijn binnen onze mu-

Een « Taube ».

ren en worden, in onze ambulancias, met dezelfde toewijding als onze soldaten, verzorgd.

Zal deze bevoorrechte toestand nog lang duren? We mogen het hopen, zonder er echter staat op te maken.

Moesten de Duitschers overwinnen, in den grooten slag die aan gang is, dan zou Gent waarschijnlijk 't lot van Brussel ondergaan. De stad zou tijdelijk onder Duitsche overheersching komen te staan. Ingeval de Duitschers echter overwonnen worden, loopen we gevaar door vluchtelingen en ordeloze benden overrompeld te worden. Om deze vluchtende troepen tegen te houden, beschikken we op dit oogenblik over gendarmen, burgerwachten en politie.

We gelooven in staat te zijn, bij middel dezer machten, de vluchtelingen te kunnen opvangen en ontwapenen, of ten minste, in afwachting der verbondene troepen, te kunnen beheerschen.

Een vlugge inlichtingsdienst is nu gevormd geworden, ten einde ons, uur na uur, op de hoogte te houden van alle troepenbewegingen van dertig mijlen in den omtrek.

In de twee veronderstellingen: wanneer de bevolking ons in onze pogingen helpen en bovendien kalm blijven wil, in tegenstelling met de vluchtelingen van den buiten, die gisteren, zonder eenige reden, door een onzinnige paniek bevangen waren; en wanneer de burgers in geen geval tegenover de Duitsche troepen aanvallend optreden, durven we voor de openbare veiligheid en het behoud der orde verantwoordelijk.

We doen dus een nieuw en zeer dringend beroep op de koelbloedigheid en den goeden wil onzer medeburgers. »

Die paniek der buitenlieders was de « Vliegende Maandag » geweest.

De ordedienst was onvoldoende. Vandaar deze bekendmaking:

« Door het binnenroepen onder de wapens van een groot getal agenten en politienachtwakers is de dienst grootelijks verminderd.

Om daarin te verhelpen, doet de burgemeester een beroep op de mannen van 21 tot 35 jaar oud, van goed gedrag en goede zeden, om in de ontoereikendheid te voorzien.

Verwoesting door een Zeppelin aangericht.

Deze mannen zullen door 't gemeentebestuur betaald en agent van politie benoemd worden voor den tijd der vijandelijkheden.

Zij zullen de kleedij van politieagent dragen en onderworpen zijn aan al de verplichtingen die den dienst der gemeentepolitie regelen.

De personen die verlangen deel te maken van het politiekorps, in de hoogervermelde voorwaarden, moeten zich zonder uitstel op het middenbureau van politie aanbieden, Botermarkt, 4, voorzien van een getuigenschrift van goed gedrag, afgeleverd door den politiekommissaris van hun wijk. »

Maar wat doet men tegen geruchten? Die laten zich niet tegenhouden. Men leze de bladen dier dagen, dan glimlacht men nu om hetgeen we toen vertelden en geloofden.

We hadden geen denkbeeld van het oorlogsterrein. We noemden schermutselingen: slagen. We zagen een ster voor 't licht van een Zeppelin aan.

Als staaltje van een dier berichten, deelen we 't volgende mede, dat in de pers verscheen:

« Een telegram te Westdorpe (Sas van Gent) aangeplakt, meldde Donderdag namiddag, dat de Duitschers het Hollandsch grondgebied zouden hebben geschonden te Borkel (Hollandsche provincie Brabant), gelegen op den ijzerenweg Hasselt-Eindhoven.

Zij zouden twee Hollandsche officieren hebben gedood, maar de Hollandsche soldaten hebben 34 Duitschers gedood en 600 dezer krijgsgevangen gemaakt. »

« Voegen wij erbij — aldus schreef het blad — dat men heden op het konsulaat, noch bij de militaire overheid ter plaatse, niet de minste bevestiging van dit nieuws had ontvangen. Wat meer is, men gelooft hier niet aan dit nieuws. »

Neen, de krant geloofde er niet aan. Maar waarom deelde het dit telegram mee. En vele lezers geloofden het wel. Hoe dikwijls liep het

gerucht niet, dat Holland in oorlog was, Italië met Duitschland meedeed, dat Amerika de ont-ruining van België eischte, enz. ?

Zien we nu nog even naar den Westhoek, in die dagen, naar Diksmuide en Veurne-Am-bacht. Niets liet nog het groote drama vermoeden, dat zich daar afspelen zou. De IJzer was toen nog onbekend en vreedzaam graasde het vee er in de weiden en haalden de boeren hun oogst binnen.

Veurne lag rustig in zijn krans van groen. Ver boven de roode daken rezen de hoge Ste-Walburgakerk, de kloeke St-Nikolaastoren en het ranke belfort op. En de burgers bespraken het nieuws om de ronde tafel der goeie gelagkamer, waarvan de oorlog nog zoo ver verwijderd scheen.

Nieuwpoort droomde aan zijn stille haven en zag alleen veel vreemdelingen.

Diksmuide ontving vluchtelingen van Aarschot en Leuven, menschen die vreeselijke verhalen deden, zoodat de goede inwoners meenden, dat ze moesten overdrijven. En als ze de gejaagdheid dier verdrevenen merkten, om toch nog maar verder heen te trekken, stelden ze hen gerust, zeggend:

« Blijft hier. Nooit zullen de Duitschers tot hier komen. We zijn 't verste hoekje van België. »

« Er was toch iets in de gewoonten van Diksmuide veranderd », vertellen Leon Bacquet en Ernest Hosten in hun aangrijpend werk: « L'Agonie de Dixmude ». « De burgerwacht was ingesteld. Wettig bestaat deze niet in de plaatsen met minder dan 12.000 zielen, daar haar rol uitsluitend was hulp en bijstand aan de politie te verleenen. Diksmuide, een heerlijke plek, dat nooit beroeringen kende, bezat geen burgerwacht.

Maar in naburige gemeenten, die even vreedzaam waren, en in dorpen zelfs, oordeelde het men voorzichtig korpsen in te richten, om op alle troebelen voorbereid te zijn.

Te Diksmuide vroeg men dat ook. Kon men geen arbeidersbetooging vreezen, nu de prijzen der levensmiddelen klommen? In werkelijkheid zouden de enkele dozijnen lijnvisschers, die rustig aan 't Krekeltje zaten en de nog weerbare behoeftige mannen uitmaakten, niet in staat zijn een vijandelijke beweging tegen den groot-handel uit te lokken, ook al sloeg het brood nog meer op.

Maar het voorwendsel was uitstekend. De gemeenteraad weifelde nog.

« Ziet ge het », riepen de voorstanders der burgerwacht, « 't is hier altijd hetzelfde. Er zijn wachten te Veurne, Woumen, Eessen, maar hier niet! Wij komen altijd van achteren als er voorzorgen moeten genomen worden. Men zou waarlijk gelooven, dat het geen oorlog is. Men moet de burgers mobiliseeren. »

En men mobiliseerde. Het schepenkollege vergaderde en besloot een hulp-politiekorps in te richten. Twee pelotons werden gevormd, en de notabelste inwoners voerden ze aan. Men droeg den blauwen kiel. Men haalde de oude wapens te voorschijn. En als om 8 uur 's avonds

de wakkere troep er op uit trok, stonden de menschen ze op den drempel na te kijken.

Die burgerwachten namen hun taak ernstig op; er viel niet mee te lachen. Ze hielden onder meer de wacht aan de Hooge Brug en eischten streng de paspoorten. Eens zagen ze van Caaskerke een wielrijder afkomen. 't Was avond, en dan nog een wielrijder naar Diksmuide!

« Uw papieren! » klonk het.

De man had er geen. Dan was zijn zaak geklonken. Men wilde hem naar de stad voeren.

« Maar ik ben de veldwachter van Oostkerke! » riep de aangehoudene uit.

« Veldwachter of duivel, zonder papieren passeert men niet! We kennen maar alleen ons consigne. »

De veldwachter reed dan maar terug en zorgde er voor, den volgenden morgen, zijn glimmende klak op te zetten, alvorens naar het zoo goed bewaakte Diksmuide te rijden.

De kapitein oordeelde wapens te gevaarlijk voor zulke ijverige soldaten. Bovendien sprak men van zwervende uhlanen, en men wilde nu juist niet voor francs-tireurs gehouden worden.

Toch moest men iets hebben om zich te verdedigen.

De opperste raad besloot dan, na lange overwegingen, tweehonderd matrakken aan te koop. Niemand kon dan de wachten voor vrij-schutters houden.

Men zou de matrakken te Meenen bestellen. Eenige officieren gingen zich in auto van die taak kwijten. Maar te Merckem werd hun uitstapje al gestoord. Daar deed de burgerwacht immers ook haar plicht. En men had juist tegen een verdachte auto gewaarschuwd. Een afdeling versperde den weg, gereed zich liever te laten verpletteren dan te wijken.

De auto stopte. In een naburige herberg werd het misverstand gauw opgelost. Men kon de reis voortzetten.

Toen de matrakken eindelijk gereed konden zijn, had men ze niet meer noodig, want dan waren te Diksmuide andere wapens noodig.

In die dagen verschenen ook in deze streek uhlanen. Ze lieten spoorriggels springen, sneden telegraafdraden over, en eens stootte tusschen Eessen en Zarren een bende op vrijwilligers en gendarmen, die van uit Oostende op hen afgestuurd waren. Er had een schermutseling plaats. Tien uhlanen werden gedood en een-en-twintig gevangen genomen. De vrijwilligers hielden met hun gevangenen, lansen en shako's een triomfantelijke intrede binnen Diksmuide. Geweldige geestdrift greep de stad aan. 't Was of een beslissende veldslag met de zege der onzen bekroond werd.

Ook eenige Belgen sneuvelden. Een groot deel der bevolking woonde hun begrafenis te Eessen bij. Te Zarren protesteerde men, zeggende dat men daar de gevallen had moeten te ruste leggen.

Den volgenden dag lazen de Bruggelingen, in een hunner bladen, dat een Duitsche troepenmacht Diksmuide binnengedrongen was, een gedeelte der burgerij omgebracht en de huizen in brand gestoken had.

Een Zeppelinbom.

Neen, het drama van den IJzer was nog niet begonnen.

O, het Vlaanderen uit die dagen! De burgerwacht werd overal opgeroepen. Men noemde dat het actief maken der niet-actieve burgerwachten.

« De burgerwachten, waarvan sprake is », las men in den omzendbrief aan de gouverneurs, « moeten voorloopig zelf in hun bewapening voorzien. »

Daar de opgeroepen mannen niet van uniformen voorzien zijn, zullen zij bij voorkeur den blauwen kiel dragen, met de volgende onderscheidingsteekens:

1° Aan den linkerarm een band in de nationale kleuren.

2° Aan het hoofddeksel een kokarde in dezelfde kleuren.

Het dragen dezer teekens is volstrekt verplichtend, opdat de belanghebbenden, zoo noodig, van de oorlogswetten en rechten kunnen genieten.

Om van dezelfde voordeelen te genieten, moeten de leden van het korps aan hun hoofd een persoon hebben, die verantwoordelijk is voor zijn ondergeschikten, en moeten zij de wapens openlijk dragen en zich in hun bedrijf gedragen naar de wetten en de gewoonten van den oorlog. »

Met andere woorden, zoo zult ge misschien niet voor een franc-tireur gehouden worden, als de Duitschers u eens op 't lijf vallen.

Dadelijk werden de blauwe kielen besteld. De kleermakers en naaisters konden 't werk niet afmaken, en menigeen wachtte nog op dit uniform uit 't jaar '30, toen eensklaps de burgerwacht afgedankt werd, omdat de vijand in den omtrek was. En wie reeds een uniform had, verbrandde zijn blauwen kiel of stak hem in den grond of liet hem door moeder de vrouw verknippen, want het gerucht liep rond, dat de

« De Ridder van den Dood. »

(Deze karikatuur geeft Willem I weder, grootvader van Willem II, die in 1870 den oorlog tegen Frankrijk aanzette.) (Faustin.)

Duitschers de burgerwachten eenvoudig voor vrijeschutters hielden.

Toch hebben heel wat heertjes eenige dagen gelegenheid gehad om oorlogje te spelen, als aanvoerders van de citoyen-soldaten. Hoe gewichtig stelden ze zich aan! Ik zelf werd eens met een vriend op wacht gesteld bij een tramremisie. We kregen elk een geweer, maar geen kogels. De kommandant hield een toespraak. We moesten goed opletten, want spionnen konden die remisie in de lucht doen vliegen.

Op onze aanmerking, dat we geen kogels hadden, antwoordde hij:

« Toe, toe, het geweer alleen zal indruk genoeg maken. »

En wij gingen naar onzen post, waar het den ganschen nacht stil bleef, behalve wanneer met vrij veel gerucht de patroelje verscheen en wij de « signe » moesten teekenen. En men vertelde, dat onze kommandant zich vrijwillig aangemeld had, hier niet thuis hoorde, maar er al was komen heenvluchten, drie weken voor de eerste Duitschers in zijn stad verschenen.

En toen de Duitschers in zijn stad kwamen, nog heel ver van 't plaatsje, waar wij onzen heldenmoed moesten ten toon spreiden, lazen we op een morgen een besluit, dat we allen gelicencieerd waren.

Men vertelde weer, dat de kommandant zijn valies gepakt had en al over de Hollandsche

grens zat! 't Verwonderde me niet!

Ook bij de aktieve burgerwacht ging het zonderling toe.

In Oost-Vlaanderen kwam een auto aangereiden met een Engelschen opper-officier en zijn gezellen. De Brit moest vlug naar Antwerpen. 't Was al nacht. Eensklaps hield een burgerwachtpost hem aan. De mannen vonden 't geval heel verdacht. De opper-officier vloekte en raasde in 't Engelsch, maar dat hielp evenmin.

In slecht Fransch vroeg hij naar den bevelvoerder. Ja, die overnachtte daar in 't dorp.

Een der wachten sprong op de treeplank van het voertuig en zou de heeren er heen leiden. Hun majoor moest hier een beslissing nemen. 't Geval was te gewichtig. Al meer Duitschers hadden zich voor Engelschen uitgegeven.

Men reed naar het slapend dorpje. De Brit bromde geweldig over het tijdverlies.

De auto stopte voor een eenvoudige woning. Daar logeerde de majoor. Maar deze, die al een vrij bejaard man was, lag rustig te slapen. Dat kon hij toch ook doen met zulke trouwe man-schappen.

De burgerwacht klopte bescheiden aan, maar er kwam geen antwoord. Hij klopte weer... en men wachtte.

De Engelschman sprong driftig uit zijn auto. Hij zou eens kloppen en gaf een schop tegen de deur, juist toen de baas van 't huis die langs binnen wilde openen.

De burger tuimelde omver, hoorde eenige Engelsche vloeken, die hij voor Duitsche hield, en stormde gillend de trap op.

« Here, damned coward! » bulderde de opper-officier, die ook naar boven rende.

En wat zag hij? Daar lagen en de huisbaas en de majoor beiden op de knieën, met de handen omhoog, om zich heel gewillig aan de vermeende Duitschers over te geven!

't Geval werd opgeklaard. De majoor bromde op zijn burgerwachten, verontschuldigde hen, en de Britten konden hun reis vervolgen.

Dit verhaal, dat echt gebeurde, is slechts een der vernakelijke episoden onzer burgerwacht.

Zeker erkennen wij met eerbied, dat andere korpsen meer te doorstaan hadden en leden zagen vallen voor het vaderland.

De burgerwachten van Brussel deden nu in Oost-Vlaanderen dienst, en men zag hen langs de groote wegen en in de dorpen, waar ze heel wat leven en beweging brachten. Die van andere plaatsen voegden zich bij hen, en velen verkeerden in onrust over hun familieleden, waarvan ze door de Duitschers gescheiden waren.

In Vlaanderen zag men ook groepen vrijwilligers op ronde. Ze waren meestal van gendarmen vergezeld.

Anderen oefenden zich nog o.a. te St-Niklaas of werden aan de verdedigingswerken van Antwerpen aan den arbeid gesteld. Nog anderen zond men eenvoudig terug, omdat men er geen weg mee wist, en niet weinige jonge, kloeke mannen zagen zich wel gedwongen naar huis te gaan, waar de Duitschers weldra de kontrol op de weerbare Belgen zouden instellen,

Langs de opper-Schelde blijft de doortocht der Duitschers duren.

Zonder veel moeite komt men nog van dat onbezette deel tot bij de Duitschers.

« In de vroege zet ik met twee makkers per rijwiel uit », schrijft Streuvels in die dagen. « Langs de baan naar Ronse merken wij al gauw het spoor, waar het leger voorbij is gegaan. Gehakt stroo ligt daar, waar de paarden gevoerd werden. Wij rijden langs het kasteel waar de Duitschers hun voorraad wijn hebben opgedaan en alles omver gekeerd. In een faubourg van Doornik staat op de deuren der huizen met krijt geschreven: « Commune de Rumillies ». Dat is een voorzorgsmaatregel van de bevolking, opdat men onderscheid maken zou en hen niet rekenen als inwoners van Doornik.

Verder eerst begint het spektakel. Op de Faubourg de la Morelle zien we een reeks van veertien verbrande huizen en een langwerpige graf, waar een veertigtal lijken van Fransche soldaten onder kalk voorloopig begraven liggen. In een klooster, als ambulance ingericht, zijn Duitse en Fransche gekwetsten; eenigen zien we wandelen in den hof.

Hier heeft dus de eerste ontmoeting plaats gehad. In het Notre-Damekollegie van de Jezuiten bezoeken wij elf Fransche gewonden. Het zijn Vendeeërs, gebruide mannen van rond de 40 jaar. Ze waren twee bataljons, onvolledig, zonder kanonnen, zonder kaart of eenige kennis van de topografie van Doornik. Zij hebben nooit in volledige slagorde gevochten en hadden te doen tegen het heele Deutsche legerkorps, zonder dat zij eenige verkenning kregen of de sterkte wisten van den vijand. Ze hebben zich gewetensvol verweerd en zijn stap voor stap achteruit gekomen, schietend, zoolang ze konden, 't meest langs de kaaimuurtjes van de Schelde, die een uitstekende borstwering vormden.

't Meerendeel heeft zich gered, geholpen door de burgerij, die hen van kleeren voorzien heeft en den weg gewezen, — hetgeen de Duitschers zeer kwalijk genomen hebben en veel burgers duur te staan is gekomen.

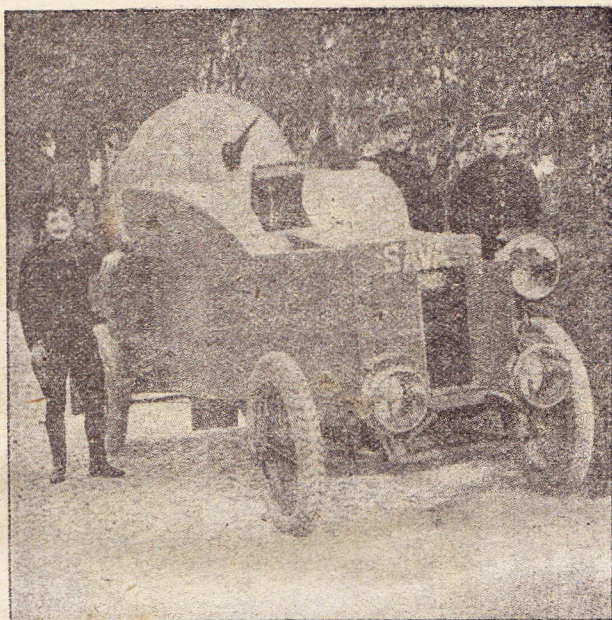
Een aantal winkelruiten zijn verbrijzeld en deuren ingeslagen. Gekwetste soldaten en burgers zijn op straat blijven liggen, van in den voormiddag tot tegen den avond; al wie dorst naderen, om iemand op te rapen, werd met de doodstraf bedreigd. Een oude man is op die manier omvergeschoten.

De straten dragen de kennelijke teekens van geweldig geschut. De lantaarnpalen in gegoten ijzer zijn doorboord van de kogels; de ijzeren beschutting der boomen is er van gekrableerd.

Aan de huizen zijn kleine, ronde gaatjes in de ruiten, en stukken arduin en steen van deuropoorten en vensterhoeken; een groot gat is in den toren eener oude kerk geslagen.

Op den gevel van vele winkels en herbergen hebben de Duitschers met krijt geschreven: « Schönung Gute Leute ». De mensen op straat dragen op het wezen de teekens van schrik en ontzetting.

Het station is gesloten; op de ijzerenwegbrug

Belgische auto-mitrailleuse.

liggen nog de steenen, die tot verschansing geëind hebben bij den aanval. Op het stationsplein zien we in 't gras honderden vluchtelingen, die uit Charleroi zijn weggelopen naar Rijsel, en die nu van Rijsel, waar de Duitschers gekomen zijn, terugkeeren naar Charleroi.

De mensen vertellen, aan elk die 't hooren wil, de gevallen van hun ellendige dompeling.

Rond 3 uur komen een 500 Deutsche soldaten aan van Valenciennes. 't Voetvolk ziet er moe en stram uit. Zij slepen hun voeten en schijnen overlast door al hetgeen hun om 't lijf hangt. De overheden zitten in een café en voor de deur wandelt een wacht. De burgers geven geen de minste acht op de soldaten. Voor iemand die het karakter van den Tournaisien kent, is het niet moeilijk te raden, wat er in zijn binnenste omgaat.

Terwijl we buiten zitten aan een café, op de Markt, gaat een Deutsche officier voorbij, opgeblazen in zijn bleekblauw pakje, met een dikken spekhals. Gepommadeerd kijkt hij op door zijn monocle, als de misprijzende verwaandheid zelf; hij draagt zijn sabel alsof 't een Paaschkeers was, en stapt met een aanmatiging alsof hij op de markt liep in een Deutsche stad. Ik begrijp goed, dat zulk een figuur bij een Franschman, bijvoorbeeld, een diepen haat verwekt, en er mensen zijn, die lust gevoelen zoo iemand omver te blazen.

Op den terugtocht zien we op elk dorp de mensen, die bijeenkomen en dagbladen lezen. Er is verslagenheid in de lucht en het kanon dondert.

Te Ansegem, Avelgem, Waregem, enz., zijn enkele gendarmen op hun post teruggekeerd, met in iedere plaats een tiental jonge vrijwilligers. Wij blijven dus niet heelegansch zonder bescherming. Ik heb daareven een groepje van die jongens ontmoet. Zij zien er preutsch uit om

Antwerpen: De Groenplaats in vredestd.

hun nieuw pakje, stappen flink in 't gelid en houden kranig 't geweer op den schouder.

Het is niet veel, maar 't geeft toch altijd een zekere gerustheid, als er politie is in de streek en de misdrijven toch ergens kunnen aangeklaagd worden. Is 't niet wonder, in een tijd dat alle kwaaddoeners vrij spel hebben, hoort men nergens van inbraak, moord of vechtpartij! Het ergste gespuis schijnt ingetogen; men ziet zelfs geen dronkaards of eenige baldadigheid meer. Men hoort geen vloek meer of gezang.

Bij dag verneemt men alleen het rinkelen der bellen van de paarden, die op 't land werken. Meisjes en knapen, die vroeger veel gerucht maakten, fluiten zelfs hun deuntje niet meer, noch durven beiden lachen.

Met valavond ziet men over heel de wijde verte geen enkel lichtje meer pinkelen. Na het eten gaat iedereen vlug te bed. In enkele wijken echter komen de menschen bijeen, om te bidden bij een kapel.

't Is indrukwekkend om zien, die ingetogen menigte, samengetroepeld en geknield op den knok en 't opgaan dier zware bromstemmen in de stilte van den avond.

Nu iedereen voor zichzelf het heil en het behoud der zijnen in gevaar weet, ontstaat al meer de nood om in 't openbaar te bidden.

Dat onzekere van nu bezet, dan onbezet land, gaf aanleiding tot allerlei voorvallen. Een aantal Deutsche uhlanen rijdt over den steenweg Gent-Kortrijk, in de buurt van Vyve-St-Elooi-Waregem. Vrijwilligers beschieten hen uit een huis. Wat later komt een bataljon Waregem beschieten.

Te Deerlijk waren 17 uhlanen op een omwalde hoeve. Een honderdtal vrijwilligers omsingelde hen. Er werd geweldig geschoten, maar

de Duitschers ontsnapten toch, op twee na, een doode en een gewonde.

Twee dagen later passeeren er weer vijanden. De vrijwilligers zaten nu in een dennebosch en vuurden. De uhlanen naderden, zonder de vrijwilligers te zien, die zich op een hoeve verschansten.

Maar de Duitschers zagen boerenwerklieden wegvlugten en hielden deze voor de schutters. Zij volgden hen in een hoeve, doodden den zoon van den boer, wondden een burger en staken drie boerderijen in brand. De Duitschers hadden in 't geheel geen soldaten gezien. 't Scheen of het voor Deerlijk nog erger zou worden. Een bataljon trok er heen, maar kreeg bevel naar Frankrijk te gaan. Officiëren gingen nu een onderzoek naar den aanval instellen en namen vijf burgers van Deerlijk en drie van Harelbeke mee. Deze onschuldigen moesten te Berchem voor een krijgsraad verschijnen. Die van Deerlijk mochten 's anderendaags terug naar huis keeren, maar die van Harelbeke werden tien dagen met het leger meegeleid.

De Deutsche troepen in 't Zuiden van Vlaanderen dwongen ook tal van boeren hen met wagens en paarden naar Frankrijk te vergezellen. Ze namen ook gijzelaars, die borg waren voor de veiligheid der legers.

Men hoorde gedurig 't kanon. Men wist niet wat er gebeurde, tot eindelijk 't nieuws over den slag der Marne kwam.

En dat nieuws klonk door de wereld als een grootsch klimmend gerucht, dat ieders harte met vreugde vervulde, want de verbazende snelheid waarmede de Duitschers naar Parijs gerukt waren, had de wereld met verstomming en angst geslagen.

In een volgend hoofdstuk zullen wij den slag van de Marne, die over het lot der menschheid besliste, beschrijven.